

RECENSIES

de uitbouw van de Antwerpse haven en de aanleg van de linker Schelde-oever, en deels ook zijn aanwezigheid in de Vlaamse uitgeverwereld, het Vlaamse bankwezen en de Vlaamse industrie.

Tijdens zijn jarenlange lidmaatschap van de Kamer van volksvertegenwoordigers (1910-1961; 1939-1954 tevens Kamervoorzitter) verwierf Frans van Cauwelaert gaandeweg een groeiende autoriteit in de algemene Belgische en de internationale politiek. Op het nationale plan speelde hij ondermeer een opmerkelijke rol in de afhandeling van de koningskwestie. Internationaal manifesteerde hij zich als Belgisch afgevaardigde bij de Volkenbond en later bij de Verenigde Naties, in de Raad van Europa, in het Atlantisch Bondgenootschap, in de Benelux, enz.

De auteur van de kroniek, Mia van Mechelen, die sinds 1974 in het AMVC met de ordening van de papieren en het onderzoek naar de persoon en het werk van Van Cauwelaert is belast, is erin geslaagd om diens optreden in de uiteenlopende middens waarin hij actief was synthetisch en toch indringend aan de lezer voor te stellen. In deze zin heeft ze haar kroniek, noodzakelijkerwijs, anders opgevat dan de *Kroniek van Albrecht Rodenbach (1856-1880)* door M. de Bruyne en L. Gevers die uitmunt in volledigheid. Rodenbach leefde echter maar drieëntwintig jaar en was veel minder veelzijdig actief.

M. van Mechelen beperkte zich tot de belangrijke feiten in het leven van Van Cauwelaert die ze telkens beknopt, maar inzichtelijk in hun historische context weergeeft. Het publieke optreden staat op de voorgrond. Familiale gebeurtenissen, de materiële levensomstandigheden, vriendschapsrelaties en het gevoelsleven van Frans van Cauwelaert komen weinig of niet aan bod. De kroniek is een historisch-neutraal en afstandelijk relaas waarin, zoals zijn vriend minister De Schryver in het nawoord aanstipt 'geen plaats is voor intimiteit'.

De rijk geïllustreerde Orion-kronieken zijn geen wetenschappelijke biografieën, al is de wetenschappelijke onderlegdheid van de auteurs een waarborg voor de historische juistheid van de gegevens. Ze bevatten zelden bron- of literatuurverwijzingen. Aan de Van Cauwelaert-kroniek is wel een handige index op persoonsnamen toegevoegd. Nuttig was ook een zaakregister geweest.

Mia van Mechelen beschouwt deze kroniek, terecht, als 'de basis van een diepgaande biografische studie'. Enkele meer recente publikaties kunnen bijdragen om, in een definitieve biografie, de rol van, en de opinies over Van Cauwelaert door tijdgenoten nog nauwkeuriger te duiden: zoals de uitgave van dagboeken van Ernest Claes (Leuven: Davidsfonds, 1981), de bronnenverzameling over de katholieke partijorganisatie in België (1920-1922, 1931-1933) door E. Gerard (Leuven-Parijs: Nauwelaerts, 1981), en de biografie van Aloys van de Vyvere door V. Janssen (Tielt: Lannoo, 1982).

Leen van Molle

M.R. Thielemans en W. Vandewoude, *Le roi Albert au travers de ses lettres inédites 1882-1916* (Brussel: Office international de librairie, 1982, xi + 719 blz., BF695,—).

De 459 hier meestal voor het eerst gepubliceerde brieven geven ons een overzicht van de ontwikkeling van een persoonlijkheid, vanaf zijn prille jeugd, - de eerste brief dateert van juli 1882, prins Albert was toen zeven jaar -, tot zijn volle rijpheid: de laatste brief dateert van maart 1916, de koning was toen eenenveertig jaar. Niet zo maar een persoonlijkheid. Aanvankelijk een prins voor wie geen opvallender rol was weggelegd dan enkele erevoor-

zitterschappen van filantropische of artistieke verenigingen en in het beste geval een politiek onbesproken huwelijk, dat zijn aantal buitenverblijven aanzienlijk vermenigvuldigde. Door onvoorzien omstandigheden, namelijk de dood van twee troonopvolgers (prins Leopold in 1869 en prins Boudewijn in 1891, rekening houdend met het feit dat de officiële troonopvolger, prins Filip, broer van Leopold II, hieraan had verzaakt), wordt prins Albert op de leeftijd van zestien jaar plots een carrière van kroonprins opgedrongen, in de schaduw van een vereenzaamde en verbitterde oom, met wie de verstandhouding zich tot het zuiver vormelijke beperkte.

Er komen slechts 28 brieven voor die dateren van vóór 1891. Zij zijn alleen van belang wegens hun onbelangrijkheid. Nauwelijks is Albert kroonprins of hij levert al een ernstige inspanning om 'slands tweede taal machtig te worden, in grappig 'Beulemans'. Dan zien wij de andere belangstellingspunten opdoemen en aanzwellen: vooral zijn belangstelling voor sociale kwesties, de koloniale politiek, waarin hij grondig van mening verschilde met zijn oom, maar dit niet mocht laten blijken, tenslotte zijn algemene politieke belangstelling. De vorst die op 23 december 1909 de troon bestijgt is een selfmade man, die zich enorm heeft ingespannen om een voor een koning aanvaardbaar intellectueel en cultureel peil te bereiken. Van schuchtere enigszins onhandige jongeling werd hij een wilskrachtige figuur, die weldra blij zou geven grote menselijke kwaliteiten te bezitten en die er in grote mate in slaagde zijn innerlijke onzekerheden te verbergen.

Het beeld dat wij krijgen van deze man is uiteraard gedetermineerd door de omvang en de aard van de bewaarde en gepubliceerde brieven. Naar gelang de jaren vorderen neemt het aantal bewaarde brieven toe: 26 in 1910, 30 in 1911 en 1912, 39 in 1913, 46 in 1914, 39 in 1915. Hierbij rijst vanzelfsprekend de vraag wat deze cijfers vertegenwoordigen op de totale door de vorst, die een verwoed briefenschrijver schijnt geweest te zijn, gevoerde correspondentie?

Belangrijker is de aard van de briefwisseling. De eerste 28 brieven zijn uitsluitend gericht tot Victor Godefroid en Jules Bosmans, de eerste was de onderwijzer, de tweede de gouverneur van de jonge prins. Tot circa 1900 is de omvangrijkste correspondentie deze met Jules Bosmans, die van gouverneur, leraar en vertrouweling van de prins geworden was. Deze brieven geven ons een precies inzicht in de vorming die de prins onderging. Vanaf 1905 komt de figuur van Jules Ingenbleek op de voorgrond, trouwe dienaar en vertrouweling van de aanstaande vorst, en vanaf 1911 overheerst de correspondentie met Charles de Broqueville, minister en kabinetshoofd. Het mag wel een gelukkig toeval heten dat precies de brieven gericht aan deze sleutelfiguren bewaard zijn gebleven. Ter bevestiging trouwens een bewijs a contrario: één van de belangrijkste figuren uit de omgeving van de prins is Harry Jungbluth. Hij wordt reeds vermeld in een brief aan J. Bosmans uit 1888, de eerste van de twee brieven aan H. Jungbluth die in deze bundel voorkomen, dateert van 14 juni 1905.

Het gevaar voor eenzijdigheid door de aard van het materiaal is echter slechts theoretisch dankzij het schitterende en uitstekende werk van de twee uitgevers, die elke brief van exhaustieve commentaren en verduidelijkingen hebben voorzien. Bovendien heeft mevrouw M.R. Thielemans de uitgave laten voorafgaan door een uitvoerige biografie (126 bladzijden) van de vorst, die niet alleen het essentiële bevat van de commentaren bij de brieven, maar er nog heel wat citaten uit brieven van koning Albert aan toevoegt, welke in een privé-collectie berusten, die door de eigenaar niet ter publikatie worden vrijgegeven. Dit boek is gewoon een *model* bronnenpublicatie, en meteen een onmisbaar basiswerk voor allen die zich interesseren voor de Belgische geschiedenis tijdens de regering van koning Albert, of meer bepaald voor de geschiedenis van de eerste wereldoorlog. Het is te hopen

RECENSIES

dat de auteurs erin zullen slagen de volgende delen, die noodzakelijkerwijze nog veel omvangrijker en moeilijker zullen zijn, binnen afzienbare tijd tot stand te brengen.

Luc Schepens

G.L. Cleintuar, *Wisselend getij. Geschiedenis van de Zuiderzeevereniging 1886-1949 (Publicaties van de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders; Zutphen: De Walburg Pers, 1982, 464 blz., f75,—, ISBN9060111184).*

Vijftig jaar na de voltooiing van de Afsluitdijk verscheen deze lijvige en grondige studie, gebaseerd op het archief van de vereniging, dat na haar liquidatie in het bezit kwam van de stichting, die thans dit boek heeft laten uitgeven. Hoewel de geschiedenis van de afsluiting en drooglegging van de Zuiderzee natuurlijk voortdurend in het boek ter sprake komt, is dit toch in de eerste plaats bedoeld als de geschiedenis van de vereniging van binnen uit, waarbij volgens een bepaald model steeds per periode dezelfde vragen worden beantwoord ten aanzien van werkwijze en functioneren. Deze aanpak brengt wel een zekere structuur in de massa van feiten, rapporten en discussies, maar heeft het nadeel - zoals de schrijver zelf ook opmerkt -, dat bepaalde zaken bijvoorbeeld zowel bij de financiële ontwikkeling en de bestuursgeschiedenis als bij de middelen van beïnvloeding der buitenwereld aan de orde komen en herhalingen onvermijdelijk werden.

De op 4 januari 1886 opgerichte Zuiderzeevereniging bestond aanvankelijk vooral uit liberalen; het Eerste-Kamerlid A. Buma uit Hindeloopen en zijn collega uit de Tweede Kamer P.J.G. van Diggelen uit Zwolle waren de drijvende krachten in de eerste jaren. De vereniging was een typische pressure group, die de publieke opinie trachtte te beïnvloeden door middel van brochures, lezingen en polemieken. Het aantal leden heeft op zijn hoogst de vijfhonderd nauwelijks overschreden, maar daaronder waren wel veel invloedrijke en aanzienlijke personen: bestuurders, zakenmensen en technici van naam. In de kringen van bestuur en commissies heerste een soort van Zuiderzee-pragmatisme en een overtuiging dat, wat goed was voor de Zuiderzeeplannen, ook goed was voor het hele land.

De meest vruchtbare periode voor de vereniging werd gevormd door de jaren 1886-1894, waarin veel baanbrekend werk is verricht door het technisch bureau, dat - hoofdzakelijk onder leiding van ir. C. Lely - zich bezig hield met een letterlijk en figuurlijk diepgaand onderzoek naar de wenselijkheid en uitvoerbaarheid van de afsluiting van de Zuiderzee, het Waddengebied en de Lauwerszee. Uit het toen verrichte grondonderzoek bleek pas, welke dikke lagen vruchtbare klei de zeebodem in de latere Noordoostpolder rijk was en waar de beste ondergrond lag voor de toekomstige Afsluitdijk. Aangezien de vereniging het hele onderzoek zonder enige subsidie zelf moest betalen, was haar financiële positie voortdurend zorgelijk, zodat zelfs Lely op een penibel moment zijn salarisverhoging in de waarborgkas stortte om een gat te stoppen.

Toen de ingenieur van de vereniging in 1891 minister van waterstaat, handel en nijverheid werd, leken de perspectieven voor haar doelstellingen uitzonderlijk gunstig. Lely nam zelf het voorzitterschap van een staatscommissie op zich, welke na anderhalf jaar studie tot de conclusie kwam, dat afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee in 'slands belang behoorden te worden ondernomen. Helaas was intussen het kabinet demissionair geworden en tijdens zijn volgende ministerperiode (1897-1901) kwam Lely - vooral geoccupeerd door de sociale wetgeving - pas op het eind met een ontwerp-Zuiderzeewet, dat door de liberale verkiezingsnederlaag niet meer in behandeling kwam en door zijn opvolger werd ingetrokken. In 1913 stelde hij als voorwaarde voor zijn toetreden tot het ministerie-Cort